

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КОПІЮВАННЯ ПЕЙЗАЖІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ СЕРЕДНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті наголошено на доцільності використання художньої спадщини вітчизняних і зарубіжних майстрів пейзажу з метою формування композиційного мислення студентів художніх училищ. Ефективність вирішення порушеної проблематики пов'язана із застосуванням у навчальному процесі досвіду попередників. В основу його вивчення покладено метод копіювання пейзажних творів митців з метою вивчення особливостей композиційної будови, що передбачає не лише ретельний аналіз варіантів гармонійного розміщення об'єктів зображення у просторі, а й встановлення взаємозв'язків між композиційним рішенням твору та його впливом на глядача. З'ясовано, що формуванню композиційного мислення як здатності до творчої інтерпретації дійсності мають сприяти знання і навички, здобуті студентами під час копіювання пейзажних творів.

Ключові слова: пейзаж, композиційне мислення, метод копіювання, художнє училище, методика роботи над копіями, педагогіка.

На сучасному етапі розвитку художньої освіти в Україні гостро постає проблема формування висококваліфікованого фахівця, що здатен до самостійного творчого мислення та пошуку шляхів самовдосконалення. У набутті професійної майстерності студентів художніх училищ важливу роль відіграє робота над пейзажем, що сприяє активізації композиційного мислення як здатності до трансформації об'єктів зображення на площині. Складність цього процесу полягає у специфічності об'єктів зображення, що у пейзажі, на відміну від натюрморту або портрету, являють собою не конкретні предмети, а частини необмеженого простору, наприклад: неба й землі. Слід зазначити, що необхідність конструювання великих просторових співвідношень на площині створює певну проблематику для студентів-початківців, спонукаючи до застосування творчого підходу в композиційному рішенні пейзажу. З цього приводу виникає потреба у пошуку шляхів подолання наявних труднощів навчального процесу. У ході дослідження планується виявити доцільність використання методу копіювання пейзажних творів вітчизняних і зарубіжних митців з метою вирішення питань раціональної побудови композиції пейзажу, що здатна максимально розкрити творчий задум автора. Необхідно зауважити, що й досі в методиці викладання фахових дисциплін не сформовано єдиної науково обґрунтованої системи поглядів з приводу вивчення досвіду минулого, застосування роботи над копіями з метою формування композиційного мислення, що є запорукою ефективності навчального процесу студентів художніх училищ.

Аналізуючи значну кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці роботи над пейзажем, зауважимо, що більшість науковців та педагогів наголошують на значущості композиційного мислення як способу відображення, спрямованого на розкриття творчого задуму автора. Велике теоретичне і практичне значення для вирішення проблематики композиції в образотворчому мистецтві мають наукові праці М. Волкова, Ф. Ковальова, О. Лаптева, Л. Мочалова, М. Ростовцева, В. Фаворського, Є. Шорохова. У працях А. Андрєвої, Е. Ацаркіної, О. Денисенко, Ю. Дюженко, І. Огієвської обґрунтовано значущість використання методу копіювання у набутті мо-

лодими художниками елементарних знань з композиції, особливостей її побудови відповідно до створення певного враження на глядача. Спираючись на наукові праці, можна з впевненістю констатувати необхідність вивчення художньої спадщини минулого, що має активізувати здатність до композиційного мислення студентів, дасть змогу уникнути помилок під час роботи над створенням власних творів. Метод копіювання пейзажних творів майстрів вітчизняного й зарубіжного мистецтва цілком доречно використовувати як підготовчий етап до самостійної творчої роботи студентів. Проте залишається невисвітленим питання ефективної організації роботи над копією з метою формування композиційного мислення студентів художніх училищ, оволодінням необхідними знаннями з її допомогою, творчим застосуванням отриманого досвіду.

Мета статті – обґрунтувати значущість використання методу копіювання творів вітчизняних і зарубіжних майстрів пейзажу, розробити методiku роботи над копіями з метою формування композиційного мислення, необхідного в результативній роботі під час створення студентами художніх училищ власних творів.

Динамічність процесів розвитку суспільства в усіх сферах життєдіяльності вимагає принципового оновлення в галузі художньої освіти, що передбачає створення міцного професійного фундаменту майбутнього митця: закладанні теоретичних знань і практичних навичок, покликаних стимулювати художнє мислення, здатність до самостійного творчого пошуку. Художня освіта має розглядатися як універсальний засіб особистісного розвитку студентів художніх училищ на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів.

Вагоме значення у професійній підготовці студентів художніх училищ займає формування навичок з композиції, ефективність напрацювання яких пов'язана з роботою над пейзажем, що вимагає від творчої молоді зосередженості не на конкретних предметах, як у натюрморті або портреті, а на питаннях композиційної організації великих просторових співвідношень на площині. Просторове мислення як різновид образного композиційного мислення не тільки сприяє кращому засвоєнню базових знань з рисунку, живопису, композиції, а й створює умови для розвитку творчих здібностей студентів. Художник і педагог М. Кримов зазначав: “На перший погляд може здаватися, що пейзаж, який зображує суцільне море і безхмарне небо, є картиною, позбавленою композиції... Але насправді, співвідношення за розмірами неба і моря вже є композицією...” [5, с. 140]. У наукових працях Ф. Ковальова, Є. Шорохова, М. Волкова, О. Лаптева, М. Ростовцева, В. Фаворського наголошено на першочерговості вирішення питань композиційної організації зображення як засобу втілення творчого задуму художника [5, с. 39–46; 8, с. 186; 9, с. 40].

Оволодіння навичками композиційного узгодження просторових співвідношень на площині становить певну проблематику для художників-початківців, спонукає до активного пошуку шляхів подолання наявних труднощів. З метою формування композиційного мислення, підвищення ефективності роботи студентів над пейзажем доцільно заохочувати їх до вивчення існуючого досвіду на прикладі відомих вітчизняних і закордонних майстрів пейзажу, до виконання копій з їх творів.

Аналіз джерельної бази показав, що копіювання слід розглядати як обов'язкову підготовчу ступінь для формування композиційного мислення творчої молоді [1, с. 393–397]. Е. Ацаркіна зазначає: “Велику роль у педагогічній системі Петербурзької Академії мистецтв минулого відігравало копіювання старих майстрів. Воно було викликане не бажанням сліпо наслідувати художників, а нагальною потребою розширити знання вихованців у галузі технології мистецтва. Разом з тим юні художники вчилися на взірцях минулого вмінню втілювати свій задум прекрасні форми мистецтва”

[2, с. 245]. Художник, який багато пише копій з картин, не тільки серйозно розширює свої професійні навички, але доходить висновку, що успішність роботи над картиною залежить від здатності до переосмислення дійсності в художньому потрактуванні.

Отже, у оволодінні мистецтвом пейзажу значну роль слід приділяти методу копіювання як складовій формування композиційного мислення студентів художніх училищ. Яскраві представники Харківської пейзажної школи кінця XIX – початку XX ст. залюбки працювали над копіями, вивчаючи досвід вітчизняного мистецтва. Багато подорожували світом, придивляючись до європейського та східного мистецтва. Так, наприклад, С. Васильківський багато копіював роботи барбізонців, М. Ткаченко – пейзажі Ф. Васильєва; П. Левченко, М. Бурачек – захоплювалися імпресіоністами [3, с. 124; 4, с. 12; 6, с. 68]. Досвід роботи над копіями, безумовно, сприяв збагаченню живописної палітри пейзажистів, не ставши на заваді формуванню власного самобутнього стилю митців. Так, нехтувати роботою над копіями було б необачно. Інша справа – як грамотно працювати над копією? З приводу цього має бути розроблена конкретна система, методика роботи над копіями, що у стислій формі повинна охопити історію пейзажу як вітчизняного, так і зарубіжного, а головне – сприяти висвітленню питань особливостей композиційного мислення художників різних культур, історичних епох, що загалом має слугувати інтелектуальному розвитку, пізнавальній активності студентів. Методика роботи над копіями має акцентувати увагу молоді на композиційній будові твору як засобу втілення певної системи мислення, детально роз'яснювати, чим виправдовується застосування конкретної моделі композиційної організації художнього твору та як вона може вплинути на оптимізацію навчального процесу, розвитку творчих здібностей студентів художніх училищ.

Так, студентам першого курсу пропонується проаналізувати пейзаж в іконі, використовуючи досвід релігійного мистецтва Стародавньої Русі, з метою набуття елементарних знань з композиції, кольору, колориту. Іконопис як мистецтво асоціативно-символічного спрямування, що є досить обмеженим у відображенні простору, навмисно протиставляється викладачем реальному відтворенню простору [6, с. 80]. Копіювання іконного простору допомагає студенту абстрагуватися, що є важливою складовою творчого підходу до вирішення композиційних завдань. Досвід мистецтва Стародавньої Русі має позитивно вплинути на процес формування композиційного мислення студентів художніх училищ. Для поточного завдання можна, наприклад, вибрати ікону Новгородської школи XVI ст. “Параскева п’ятниця в житті. Страта Параскеви”, сюжет якої розгортається на тлі пейзажу. Студенти мають виокремити пейзаж з ікони, проаналізувати композиційну будову, колірне рішення і виконати копію.

Наступним етапом у вивченні законів композиції доцільно розглянути пейзажний живопис Стародавнього Сходу, де становлення пейзажного жанру відбулося набагато раніше, ніж у Європі (VII–VIII ст. – у Китаї, XII–XIII ст. – у Японії). Слід зауважити, що пейзажний жанр на Сході відігравав таку ж значущу роль, як ікона в релігійному мистецтві Стародавньої Русі. Відомий харківський пейзажист і педагог О. Судаков зазначав, що розумінню “простого” у мистецтві сприяє знайомство з традиціями прадавнього мистецтва, зокрема мистецтва Сходу [3, с. 148]. Графічна загостреність і декоративізм пейзажів К. Хокуся (серія робіт “36 видів гори Фудзі” 1830 р.) мають сприяти здатності студентів як до композиційних, так і колірних узагальнень.

Наступний етап – вивчення західноєвропейського пейзажу XVI ст. Прикладом може слугувати пейзаж П. Брейгеля Старшого “Повернення мисливців” (1565), в основі якого присутній чіткий розподіл на плани, обмежена колірна палітра, що дасть змогу студентам під час копіювання дослідити послідовність створення пейзажу майстром.

У процесі роботи над копіями доцільним є використання таких прикладів пейзажної майстерності, які дають змогу легко проаналізувати правила, прийоми й засоби композиції, особливості колористичного рішення. З метою формування композиційного мислення й розвитку творчих здібностей студентів під час роботи над копіями можливо застосовувати такі етапи:

- *ретельна копія*, що передбачає невідхильне відтворення роботи майстра;
- *копія-імпровізація*, що дає змогу певні відхилення від оригіналу в бік або спрощення, узагальнення, або додавання;
- *власний пейзаж* за принципом виконаної копії, що є підсумком роботи над копією та розкриває творчі можливості студента.

Важливою складовою навчального процесу є також необхідність переконання студентів у тому, що отримані знання на основі вивчення досвіду художньої спадщини минулого допоможуть сформувати міцний професійний фундамент, що надасть імпульсу для самостійного творчого зростання, розширення творчих обріїв, формування художнього смаку.

Висновки. Потреба пошуку шляхів оптимізації навчального процесу сучасної художньої освіти вимагає від викладача більш обґрунтованого, осмисленого підходу у формуванні композиційного мислення студентів. Ключову роль композиції у становленні творчої особистості митця висвітлювали такі науковці, як Ф. Ковальов, Є. Шорохов, М. Волков, О. Лаптев, Л. Мочалов, М. Ростовцев, В. Фаворський та ін. У процесі формування композиційного мислення студентів доцільним є застосування роботи над пейзажем, що порівняно з іншими жанрами образотворчого мистецтва потребує необхідності оперувати великими просторовими співвідношеннями на площині. Складність процесу композиційної організації пейзажу для художників-початківців потребує вирішення наявної проблематики шляхом вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду. Застосування методу копіювання пейзажних творів надасть можливість поетапного вивчення методики виконання пейзажу та опанування способу композиційного осмислення об'єктів зображення. Окремо слід наголосити, що метод копіювання доцільно впроваджувати як підготовчий етап до самостійної роботи студентів над пейзажем, що допоможе їм почувати себе більш вільно та впевнено.

Подальші дослідження можуть бути використані у створенні навчально-методичних розробок з рисунку, живопису, композиції для середніх спеціальних (художніх) навчальних закладів, а також метод копіювання доцільно впровадити в розробці авторської методики, під час викладання фахових дисциплін та, перш за все, у процесі формування композиційного мислення студентів художніх училищ.

Список використаної літератури

1. Андреева А. В. Основы копийного мастерства как формы обучения монументальной канонической религиозной живописи / А. В. Андреева // Молодой ученый. – 2012. – № 8. – С. 393–397.
2. Ацаркина Э. Брюллов. Жизнь и творчество / Э. Ацаркина. – Москва : Искусство, 1963. – 524 с.
3. Денисенко О. И. Судаков А. Портрет земли: Живопись, графика / О. Денисенко. – Харьков : Институт монокристалов, 2005. – 164 с.
4. Дюженко Ю. М. С. Ткаченко / Ю. Дюженко. – Київ : Мистецтво, 1963. – 42 с.
5. Ковалев Ф. Золотое сечение в живописи : учеб. пособ. / Ф. Ковалев. – Киев : Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 143 с., 90 ил., табл. – Библиогр.: 77 назв.
6. Мочалов Л. Пространство мира и пространство картины / Л. Мочалов. – Москва : Советский художник, 1983. – 375 с.
7. Огієвська І. С. І. Васильківський / І. Огієвська. – Київ : Наукова думка, 1980. – 165 с.

8. Ростовцев Н. Рисунок. Живопись. Композиция : хрестоматия : учеб. пособ. для студентов худож.-граф. фак. пединститутов / Н. Ростовцев. – Москва : Просвещение, 1989. – 207 с. – С. 186–187.
9. Фаворский В. О композиции / В. Фаворский. – Москва : Искусство, 1933. – № 1, 2. – 42 с.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2014.

Высекайло Т. В. Применение метода копирования пейзажей в процессе формирования композиционного мышления студентов средних специальных учебных заведений

В статье обосновывается целесообразность применения художественного наследия отечественных, западноевропейских и восточных мастеров пейзажа с целью формирования композиционного мышления студентов художественных училищ. Эффективность решения данной проблематики связывается с использованием в учебном процессе опыта предшественников. Метод копирования помогает студентам изучить особенности композиционного построения, тщательно проанализировать размещение объектов изображения в пространстве, установить взаимосвязь между композиционным решением произведения и его воздействием на зрителя. Формированию композиционного мышления как способности к творческой интерпретации действительности должны способствовать полученные студентами знания и навыки во время копирования пейзажных работ.

Ключевые слова: пейзаж, композиционное мышление, метод копирования, художественное училище, методика работы над копиями, педагогика.

Vysikaylo T. Application of Method of Copying Landscapes in the Formation of Composite Thinking of Students in Specialized Secondary Educational Institutions

The article deals with the usefulness of the artistic heritage of domestic and foreign masters of the landscape to form a composite thinking of students of art schools.

At the present stage of art education development in Ukraine there is a great problem of the formation of highly qualified specialists, that are capable to independent creative thinking and search of new ways to improve themselves. An important role in the acquiring skills of art schools students plays the landscape work that promotes the activation of compositional thinking as the ability to transform objects on the image plane. Therefore, applying the method of copying in the learning process helps students to handle large spatially in creating the landscape and requires actively search of ways to implement creative design. The effectiveness of solving this problems associated with learning features of composite structure, which provides not only a thorough analysis of options for the harmonious placement of images in space, but also establish relationships between composite solutions of work and its impact on the viewer.

The necessity of forming composite thinking as possible ability of creative interpretation of reality is proving. The impact of the assimilation of knowledge depends on rational organization of work on copies. Actuallyt het echnique involves work on copies of a simplified approach to mastering the necessary experience: the application of complex tasks aimed at the creative development of students, their cognitive activity, independence, which should contribute to the formation of composite performance thinking.

Key words: landscape, compositional thinking, a method of copying, art school, work on copies method, pedagogy.